

ולכן צריך להיזהר כשיטה זו, שתיכף משקיעת החמה הוא בין השמשות, ואסור במלאכה, בפרט בימינו שאיננו בקיאים בזמן בין השמשות, שבאופן זה הכל מודים שיש להחמיר לפרוש ממלאכה בתחילת השקיעה (ביאה"ל שם).

הַכְּסִיף הַתְּחַתּוֹן - תחתית כיפת הרוקיע הסמוכה לארץ, ו'הכסיף' היינו השחיר (רש"י), ואין הכוונה השחיר ממש, שזה נמשך זמן רב, אלא כשמסתלקת אדמומיות והבהקת האור ונוטה ללובן, הרי הוא בכלל 'השחיר' (ביאה"ל רצג ס"ב ד"ה שיראז).

וְלֹא הַכְּסִיף הַעֲלִיּוֹן - גובהה של כיפה, שאינה ממחרת להשחיר כמו תחתית הכיפה (רש"י), מפני שהחמה מאירה יותר כנגדה (מאירי).

כְּדִי שִׁיְהִלֶךְ אֶדָם מִשְׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה חֲצִי מִיָּל, ומיל הוא אלפיים אמה, יש סוברים שמשך זמנו שמונה עשרה דקות, יש סוברים עשרים ושתיים דקות ומחצה, ויש סוברים עשרים וארבע דקות [ולפי"ז חצי מיל הוא תשע דקות, אחד עשרה ורבע דקות, או שתים עשרה דקות] (משנ"ב א"ח תננ, טו ביאה"ל שם ד"ה הוי).

בֵּין הַשְּׁמֹשׁוֹת כְּהֶרֶף עֵינַי, כשיעור קריצת עין, ברפיון ולא בחזקה (רש"י), ויש סוברים, שיש בו שהות ושיעור קצת (ר"ש ספ"ק דובים), ויש סוברים שהוא כשתי דקות (סידור שו"ע הרב, סדר הכנסת שבת, בשם הסמ"ג).

זֶה נִכְנָס וְזֶה יוֹצֵא, דרך הגמרא להקדים כניסה ליציאה, אפילו שסדר הדברים הפוך (תוס' פסחים ב, א ד"ה יכנס), או שכאן אי אפשר לומר על היום שהוא יוצא עד שנכנס הלילה, שאי אפשר לעמוד על זמן היציאה אלא על ידי הכניסה (יעב"ץ).

רְאָה שְׁנֵי יָמִים בֵּין הַשְּׁמֹשׁוֹת סֶפֶק לְטוּמְאָה וְלְקָרְבָן, שראה כל בין השמשות בשני ימים הסמוכים זה לזה (תוס' בדעת רש"י), ויש מפרשים, שראה זמן מועט בתוך בין השמשות של יום אחד, ולמחרת ראה שוב זמן מועט בתוך בין השמשות, ויודע שהראיה השניה לא היתה באותה שעה של ראייה ראשונה [וכדעת ר"ת בתוס'] (תוספות ר"ד וריטב"א בדעת רש"י, ומיישבות קושיות תוס'). ואין הספק, שמה בין השמשות הראשון 'כול' מן היום, והשני 'כול' מן הלילה, אלא הכוונה על זמן הראיה, שמה הראיה בבין השמשות הראשון היתה כולה באותו מקצת בין השמשות שהוא יום, והראיה השניה שמה היתה כולה באותו מקצת בין השמשות שהוא לילה (פני יהושע).

כֶּרֶךְ וְתַנִּי אֵיזוֹהוּ בֵּין הַשְּׁמֹשׁוֹת וְכוּ', ואם היה שונה בקצרה 'משתשקע חמה ועד שיכסיף העליון וישוה לתחתון', ולא היה מוסיף 'כל זמן שפני מזרח מאדימין', היינו מפרשים את 'הכסיף' שמספיק סילוק אדמומיות ואין צורך בהשחרה לגמרי, ובהוספה זו למדנו על הצורך בהשחרה לגמרי (רשב"א).

וְרַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל הֲכִי קִתְּנֵי וְכוּ', ואף לדעתו 'כל זמן שפני מזרח מאדימין הוא ללמד פירוש של 'הכסיף', שכל זמן שפני המזרח כולו מאדים עדיין יום הוא, אך אם הכסיף התחתון, גם אם לא השחיר לגמרי והעליון עדיין מאדים, זהו בין השמשות, ואם הסתלקה גם מן העליון, זהו לילה (ע"פ רשב"א).

אָלָא תִּלְתָּא רַבְעֵי מִיָּלָא ■ וכן הלכה (שו"ע רסא, ב), ויש סוברים שהן שעות שוות, ואפילו בתקופת תמוז שהיום ארוך לא משתנה השיעור, ויש סוברים שהן שעות זמניות, ובימות הקיץ בין השמשות ארוך יותר (ראה ביאה"ל שם ד"ה שהוא, ומשנ"ב דרשע ה' 29).

גְּזִירָה שְׁמָא יִטְמִין בְּרַמְזֵין וְכוּ' גְּזִירָה שְׁמָא יִחְתֶּה בְּגַחְלִים - ואע"פ שהאיסור להטמין ברמזין הוא רק משום גזירה שמה יחתה בגחלים, אין הגזירה שלא להטמין בדבר המוסיף הבל נחשבת גזירה לגזירה, שכיון שראו חכמים שהגזירה שלא להטמין ברמזין לא תתקיים אם לא יגזרו גם שלא להטמין בדבר המוסיף הבל, וגזירה זו מקיימת אותה, נחשבות שתיהן כגזירה אחת (ע"פ פיה"מ לקמן פ"ד מ"א; וראה תוס' ר"ד).

בֵּין הַשְּׁמֹשׁוֹת - בין הימים, שבלשון בני אדם נקרא היום על שם השמש, ובין השמשות היינו בין היום שעבר ליום הנכנס (מהר"ל שמו"ט, ו).

סֶפֶק מִן הַיּוֹם וּמִן הַלַּיְלָה, ספק אם יש בזמן זה משניהם (רש"י), ויש שפירש, שיש בו גם יום וגם לילה, וכיון שיש בו תרתי דסתרי לכן הוא ספק (ריטב"א יומא מז, ב).

מִטְּוִלָּין אוֹתוֹ לְחֹזְמַר שְׁנֵי יָמִים, והעושה מלאכה בבין השמשות בערב שבת או במוצאי שבת, חייב אשם תלוי (רש"י ד"ה למאי). ויש סוברים, שחייב אשם תלוי הוא רק כאשר נקבע האיסור לפנינו [כגון היו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן, ואכל אחת מהם ואינו יודע איזה מהן אכל], ולכן חייב אשם תלוי רק העושה מלאכה בבין השמשות של מוצאי שבת, שיום שבת שעבר היה ודאי אסור במלאכה, נחשב האיסור קבוע, אבל עשה מלאכה בין השמשות של ערב שבת, אינו חייב אשם תלוי (תוס' כריתות ז, ב ד"ה מסיפא; ראש יוסף בדעת רש"י, וראה להלן לה, א רש"י ד"ה בשלמא).

והטעם שבין השמשות ספק, ואינו נידון כיום בתורת ודאי מכח חזקת היום שעבר, משום שחזקה מכריעה אם הספק במציאות, אבל לא ספק כגון זה שהוא ספק בין (ע"פ רעק"א ברכות א, א; שו"ת שואל ומשיב תניא ג, קכה), או משום שהיא חזקה העשויה להשתנות (שו"ת שואל ומשיב שם), או משום שהספק אינו על האדם ולא על המלאכה אלא על הזמן, ועל כל רגע ורגע יש ספק בפני עצמו, וכשם שאין מחזיקים איסור ממקום למקום ומחתיכה לחתיכה (נדה, ד, א), כך אין מחזיקים מרגע לרגע (אור שמח שבת ה, ד).

וְאֵיזוֹהוּ בֵּין הַשְּׁמֹשׁוֹת, שאמנם מבואר (להלן לה, ב) שאם נראה כוכב אחד יום הוא, שנים בין השמשות ושלושה לילה, אבל עוד מבואר (שם) כי שלושה כוכבים לילה היינו שלושה כוכבים בינונים, ונחלקו רבי יהודה רבי נחמיה ורבי יוסי מה הגדרת בינונים (רשב"א).

מִשְׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה, השקיעה הנראית, שהקצה העליון של עיגול השמש יורד מתחת קו האופק, ואינו נראה יותר, ומאז והלאה מתחיל בין השמשות, ואחרי שיעור הילוך שלושת רבעי מיל [המוזכר בגמ' להלן], הוא צאת הכוכבים שהוא לילה ודאי (רב שיריא גאון ורב האי גאון, הובאו בשו"ת מהר"ם אלאשקר צו; ביאה"ל רסא ס"ב ד"ה מתחת; סידור הרב בעל התניא סדר הכנסת שבת).

ויש סוברים, שאין הכוונה לשקיעה הנראית, אלא יש שקיעה שניה [יש המכנים אותה 'סוף השקיעה'], שאינה ניכרת לעין, וזמנה לאחר שעבר משקיעה הנראית שיעור זמן של הילוך שלושה מיל ורבע, ועד שקיעה שניה הוא יום לכל דבר. [והשקיעה הנראית נקראת 'שקיעת החמה' בסתמא, והשקיעה השניה נקראת 'משתשקע החמה', שמשמע שכבר שקעה החמה מקודם]. ומשקיעה שניה מתחיל בין השמשות, ומאז אחרי שעבר שלושת רבעי מיל, הוא צאת הכוכבים (ר"ת בתוס' להלן לה, א ד"ה תרי, ופסחים צד, א ד"ה רבי יהודה, וספר הישר רכא, וראשונים רבים סבורים כמותו).

■ הלכה כר"ת (שו"ע רסא, ב); ביאה"ל שם ד"ה מתחילת בשם המג"א), ויש סוברים שאין הלכה כר"ת (ביאה"ל ה"ל בשם ביאור הגר"א שם),